
Žanripoeetika võimalused uuema noorteromaani näitel

Andrus Org

TÜ eesti kirjanduse lektor
Tartu Herbert Masingu Kooli õpetaja

12.04.2012

Tartu Oskar Lutsu nimeline lasteraamatukogu

Noorteromaani žanrilised jooned

Žanr osutab kõige üldisemalt tekstide jaotatavusele rühmadesse mingite ühistunnuste alusel.

1. Noorteromaane võib käsitleda kirjandusliigina, millel on oma tekstuaalne väljendusviis.
2. Noorteromaani võib vaadelda kui eripärast žanriruumi, mida iseloomustavad üsna kindlad tekstuaalsed dominandid (nt spetsiifilised teemad ja probleemid, teismelised tegelased, narratiiv, aegruum, vaatepunkt, keelekasutus).
3. Tekstuaalsest vaatepunktist võib noorteromaani määratleda normatiivselt (skemaatiliselt, klišeeliselt), teisalt on see äärmiselt dünaamiline (uuev) kirjandusnähtus.

Noortekirjanduse žanrilised jooned

4. Noorteromaani puhul käivitub lugeja (adressaadi) ootushorisont (mida lugeja ootab? nt meelelahutus ja ajaviide, põnev lugu, samastumisvõimalus, teine vaatepunkt, aktuaalsus).
5. Lugejate ootused ja eelistused kujundavad omakorda laiemat kultuurikonteksti, mille mõjuväljas noortekirjandus muutub kaubanduslikuks nähtuseks (nt romaanivõistlused, kirjastuste huvi, sarjad, koolilektüür).

Noortekirjanduse žanrilised jooned

6. Noortekirjanduses võib näha kõikvõimalike žanrite segunemist ja sulandumist (nt realistlik ja fantastiline laad; seikluslikud, ajaloolised, kriminaalsed, üleloomulikud, muinasjutulised jm elemendid, blogi- ja netikirjandus; aime- ja ilukirjanduslik laad; “tehtud suhkrust ja jahust ja maasikavahust”).
7. Noorteromaani võib vaadelda intertekstuaalsete suhete vormina, mis viitab mitmesugustele tekstiliikidele (nt meedia-, tarbe- ja aimetekstid) ja kultuurinähtustele (nt muusika, kunst, film, foto, mood, reklaam).

Noortekirjanduse žanrilised jooned

8. Noortekirjanduse võib asetada laiemale tõlgendusväljale – tunduvalt avarama diskursuseanalüüsi raamesse (nn noortediskursus).
9. Peale tekstuaalse seotuse võivad noorteromaanid olla ka tõlgenduslikult seotud: selline tekstide võrdlev või paralleelne lugemine sõltub lugejast (nt D.Leesalu “Mängult on päriselt” ja Dirk Walbreckeri “Kambalugu” – popiidolid ja muusika).

Noortekirjanduse teemad

- noored ja ühiskond (kool, töö, organisatsioonid, ringid; ohud ja tabud)
- noored ja perekond (suhtlemise vähesus, lagunenu pered; põlvkondade lahkkelid)
- noored omavahel (moesläng, suhtlusvõrgustikud; armastus, sõprus, ambitsioonid)
- noorte suhe iseendasse (identiteedi küsimus, eksistentsiaalsed probleemid, nooruse vaevad, iseseisvumine)

Noorteromaani teemasid ja probleeme

Varem käsitlemata teemasid 2000ndate eesti noorteromaanides:

- juhusuhted, abort (Kristi Rebane „Minu oma”)
 - HIV, aids (Mare Sabolotny „Kirjaklambritest vöö”)
 - söömishäired, depressioon (Birk Rohelend „Enesetapjad”)
 - suitsiid (Mare Sabolotny „Kirjaklambritest vöö”)
 - lein (Barbi-Katrin Lõhmus „Imesid juhtub harva”)
 - tarbimiskultuur (Linda-Mari Väli “Eikeegi eikunagi eikusagil”)
- rassivaen (Reeli Reinaus „Must vares”)
 - rahvusküsimused (Kerli Altmart „Makaagid ja majad”)
 - religioonikonfliktid (Kamille Saabre „Mu kuninganna”)
 - ebaharilikud soorollid (Birk Rohelend „Enesetapjad”)
 - füüsiline vägivald (Mikk Pärnits “Hundikutsikaetika”)
 - narkoäri ja -kuritegevus (Helga Nõu „Jääauku”)
- esoteerika (Kersti Kivirüüt „Okultismiklubi”)

Noorteromaani teemanarratiivid

- ❑ Kriminarratiiv, nt Sass Henno “Mina olin siin”, Jan Guillou “Kurjus”, Kristen Boie “Väikelinn Chicago”.
- ❑ Narkonarratiiv, nt Jaan Tangsoo “Hanejaht”, Sass Henno “Mina olin siin”, Helga Nõu “Kuues sõrm”, Dirk Walbricker “Kambalugu”.
- ❑ Vägivallanarratiiv, nt D.Leesalu „Mängult on päriselt”, T.Lehtinen „Tiivad varvaste vahel”
- ❑ Armastusnarratiiv, nt Ketlin Priilinn „Maarjamäe kägu“, Kamille Saabre “Mu kuninganna”, M.Ernits „Hei, Dima!”
- ❑ Õudusnarratiiv, nt Kersti Kivirüüdi “Okultismiklubi”, Marion Andra „Algolagnia”, Ene Sepp „Medaljon”, Grete Kutsari „Nukud ja õunad”.

Noortediskursus

Noortekirjandus on osa noortekultuurist ja peegeldab seda.

MIS ON NOORTEDISKURSUS?

Noortediskursus hõlmab kõikvõimalikke noortega seotud

- teemasid ja probleeme,
- norme, kombeid ja tavasid,
- tegevusi ja kogemusi,
- nii elulisi praktikaid kui ka fiktsionaalseid representatsioone.

Noortediskursus

1. Kiired sotsiaalsed muutused, sh

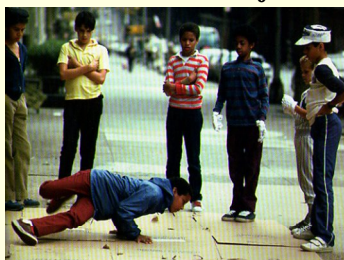
- ❑ traditsioonide hülgamine, uusima aja väärtuste pealetung (nt vaba aeg, sõbrad, sõltumatus, vabadus, edukus, kujutlusvõime, loovus, tarbimine – postmodernistlikud väärtused);
- ❑ Elustiilide, sub- ja kontrakultuuride paljusus (imago):
 - räpparid
 - emod
 - gootid
 - beibed
 - ökonooored
 - häkkerid
 - rulatajad
 - rullnokad

Noortediskursus

2. Noortekultuuri pealetung:

- tänaval (nt linlikud sub- ja kontrakultuurid; kaubaline kultuur, sh riietus, jalanõud, soengud; toidukohad, kogunemis- ja peopaigad);
- meedias (nt netisuhtlus, blogid, vikid, portaalid; raadiokanalid ja telesarjad, bändid ja muusikažanrid, popiidolid ja superstaarid; taskuformaadis audio- ja videotehnika).

Noortediskursus

3. Nooruse printsiibi valitsemine ehk noorsoo võim – selle keskmes on noorte (valulik) lõimumine täiskasvanute ühiskonda, sh üleminek

- > puberteedieast täiskasvanuks,
- > hariduselt tööturule,
- > vanematekodust iseseisva majapidamiseni,
- > lapsest lapsevanemaks.

Nooruse printsiip avaldub veel noorteorganisatsioonide kaudu (nn osaluskultuur, mille põhimõtteks on tegutsemine üheskoos).

Kaks ellusuhtumist:

1. hiiliv täiskasvanustaatus
2. noorus kui eluperiood omaette

Noortediskursus

4. Nooruse allakäigu ilmingud, noorte riskikäitumine (nt tänavalaste, kuritegevuse, vägivalla, rassivaenu, alkoholi, uimastite, söömishäirete, aiosi, abordi, depressiooni ja suitsiidi teema).

- Riski- ja ebakindlusdiskursus eirab noorte endi tekitatud tähendusi ning kontekste.
- Mida raskem majanduslik situatsioon on ühiskonnas kujunenud, seda rohkem kajastatakse noorust kui ebaküpsset ja psühholoogiliselt ebastabiilset perioodi.

Netipõlvkond (z-põlvkond)

Noored, kes sündinud 1990ndatel ja hiljem. Nende päralt on

- internet (veebilehed, MSN, elektronpost, Facebook, YouTube), videomängud;
- elektroonilise meedia tehnoloogia: mobiilid, MP3-mängijad, iPodid, e-lugerid.
- Digitaalsed pärismaalased on hoopis teistsuguse elufilosoofiaga kui digitaalsed immigrandid.
- Peamiseks suhtlusvahendiks on internetipõhised sotsiaalvõrgustikud (MSNid, foorumid, jututoad, blogid).
- Netipõlvkond on tarbijad rohkem kui eelnev põlvkond.
- Neid iseloomustab individualistlikkus ja mugavus (postmodernistlikud väärtused).

Kersti Kivirüüt “Okultismiklubi” (2009)

- ❖ Kuuste põhikooli ajalooõpetaja (sünd 1975)
- ❖ On kirjutanud jutte ulmeklubi internetiajakirjale Algernon (nt “Kaku Kabel”, “Aardla objekt”, “Kadunud poeg”, “Jaaniöö Röövlimäel”, “Valget Daami otsimas”).
- ❖ Debüütromaani järg “Okultismiklubi 2” (2011)
- ❖ Jutukogu “Kaku kabel ja teisi tondijutte” (2011)

Kersti Kivirüüt “Okultismiklubi”

Tänapäeva õpilas-*horror*

- OKULTISM – (lad. sõnast *occultus* 'peidetud') on õpetus salajastest või peidetud teadmistest looduse ja inimpsüühika üleloomulike jõudude kohta.
- Süžee on filmilik. Võtted pärinevad ameerika päritolu noortele mõeldud õudusfilmidest.
- Konkskäe asemel on baltisaksa mõisniku ja keldi sõjamehe vaim, kes nõuab taga maagilist krooni.
- Lisaks veel taldrikukeerutamine, surnute vaimud, lendavad vankrirattad, maagilised tätoveeringud ja tapvad välgud.
- Proovile pannakse rühma pingetaluvus, intelligents ja füüsiline vastupidavus.
- Õudusega käib kaasas omamoodi ajaloo- ja kodulootund.

Kersti Kivirüüt “Okultismiklubi”

Teemad

- ❑ Ajaloo ja kultuuripärimuse temaatika. Osutused mütoloogiale.
- ❑ Paranormaalset nähtused, kodukohalegendid, ebamäärased kummituslood, kummalised kokkusattumused.
- ❑ Kodukandi pärimuse teema, perekonnalugude ja legendide uurimine.
- ❑ Folklooriöö koolis: vaadatakse filmi, mängitakse malet; juttu on sensitiividest, taldriku keerutamisest küünlavalgel, vaimude väljakutsumisest, rahvalegendidest ja hämaratest juttudest, varem elanud mõisainimeste surmadest, ajaloo tõeteradest.
- ❑ Õpilaste ja õpetaja vahelised suhted. Klassi sotsiaalsed rollid: kes on liider, kes tarkur, kes luuser, kes gooti.

Kersti Kivirüüt “Okultismiklubi”

Teistmoodi noorteromaan

- ❑ Erinevate teemade oskuslik sidumine
- ❑ Pingestav lugu, põnev ja kaasahaarav
- ❑ Eriliseks jooneks on huumor, mis väljendub sõnamängudes, vaimukas dialoogis (see ei pilka ega alanda kedagi).
- ❑ Sündmusi on tekstis vähe, neid asendavad pigem rääkimine ja jutustamine.
- ❑ Tegevuskohad: koolimaja, allee, kivi kalme ja tunnel, ka Tartu tänavad.

Mida pakub tänane noortekirjandus?

- Valdavalt peetakse noorteromaanide puhul silmas probleemrealistlikke teoseid, mille sihtrühmaks on enamasti põhikooli vanem aste.
- Põhipuudus – püüd pakkida ühte teosesse kõikvõimalikud noorteprobleemid: narko- ja alkoholisõltuvus, seks, suhted vanematega, kõikvõimalike valikute tegemine jm (nt Helga Nõu “Jääauku”).

Mida pakub tänane eesti noortekirjandus?

- kirjeldusi armastuse ja soojuse puudumisest, perekonna lagunemisest või pere toetuse puudumisest;
- noorte identiteedikriise ja eneseotsinguid, nende vastuolulist ja habrast tundemaailma, unistusi ja pettumusi, võite ja kaotusi, otsuseid ja nende tagajärgi, väljakutseid ja vastutust elu ees;
- riskikäitumist harrastavate või muidu sotsiaalsete normidega pahuksis olevate noorte elu;
- võimalust samastuda raamatutegelasega, mõtestada oma probleeme, mis kattuvad raamatutegelaste omadega;
- tänapäevast eesti keelt.

Eesti noortekirjanduse perspektiiv

- Vähe on esindatud kooliteema, sh õppimine ja hobid.
- Alaesindatud on eestlaste ja venelaste (või muude rahvuste vahelised) suhted (nt Marje Ernits "Hei, Dima!")
- Haruldane on ka maailma avatuse tunnetamine, sh kultuurilise mitmekesisuse teema.
- Puudub arvuti- ja mängusõltuvuse, ent ka loodusega suhtlemise ja keskkonnateadlikkuse teema noorte vaatepunktist.
- Rohkem võiks noortekirjandust arendada ulme, fantastika, maagia või üleloomulikkuse suunas (nt Kiiri Saar "Martin Greeni juhtum"). Ka allegooriline noorteromaan.
- Eksperimentaalne noortekirjandus, kus põimuksid eri žanrid või stiilid, on praktiliselt katsetamata võimalus (nt Barthol Lo Mejori „Popdada”).